

Spis treści

Wykaz skrótów	XIII
Wstęp	1
Część I. Teoretyczne konteksty badań	9
1. Andrzej Kojder, Wykluczenie prawne jako fakt społeczny	11
2. Anna Turska, Wykluczenie jako fakt prawny	
– założenia badawcze	31
1. Kontekst merytoryczny	31
2. Tezy merytoryczne prowadzonych badań	35
3. Prawnicy i socjologowie prawa wobec tematu badań	37
4. Racje argumentujące podjęte badania	38
5. Konstrukcje pojęciowe nauk prawnych jako czynniki potencjalnych wykluczeń prawnych	41
6. Wykluczenie prawne a dylematy nauk prawnych poszukujących „prawa prawowitego”	47
7. Globalizacja i konstytucjonalizm jako konteksty wykluczenia prawnego – w perspektywie doświadczeń polskich	51
8. <i>Post scriptum</i>	58
3. Wiesław Staśkiewicz, Wykluczenie prawne w procesie tworzenia prawa	61
1. Konceptualizacja zjawiska	61
2. Wykluczenie prawne – przedmiot badań	65
3. Wymiary wykluczenia w tworzeniu prawa	70
3.1. Wymiar społeczny	72
3.2. Wymiar ideologiczny	75
3.3. Wymiar instytucjonalny	78
3.4. Wymiar proceduralny	79
4. Obszary wykluczenia w tworzeniu prawa – analizy empiryczne	80
4.1. Planowanie legislacyjne	80
4.2. Konsultacje społeczne, wystuchanie publiczne i lobbying	82
4.3. Inicjatywa ludowa	87
4.4. „Obywatelski by-pass” – Komisja „Przyjazne Państwo”	90

4.5. Skarga konstytucyjna	94
5. Wnioski – obywatel w świecie prawnej niereczywistości	96
Część II. Wykluczenie prawne w świadomości społeczeństwa polskiego	101
1. Anna Turska, O podmiotowości prawnej i gotowości dochodzenia należnych praw.	103
1. Procesy generujące podmiotowość prawną w opiniach społeczeństwa polskiego	103
2. Cechy społeczno demograficzne i osobowościowe jako czynniki różnicujące poglądy na podmiotowość prawną	113
3. Relacje między ogólnymi opiniami o działającym prawie a społecznymi poglądami na podmiotowość prawną	115
2. Elżbieta Łojko, Działalność zawodowa prawników a wykluczenie prawne.	121
1. Zagadnienia wstępne.	121
2. Identyfikacja świadomości zjawisk wykluczenia prawnego jako następstwo działań prawników	127
3. Zawody prawnicze kojarzone w opinii społecznej ze zjawiskami wykluczeń prawnych.	134
4. Egzemplifikacje w skargach obywateli działań prawników generujących wykluczenia.	143
5. Postulowany model funkcjonowania zawodów prawniczych w społeczeństwie	149
6. Podsumowanie	156
3. Zbigniew Cywiński, Nieegalitarne prawo w nieegalitarnym społeczeństwie. Wykluczenie prawne jako rodzaj wykluczenia społecznego	161
1. Ogólne oceny prawa a wykluczenie prawne	162
2. Legitymizowanie wykluczenia prawnego a krytyka prawa	163
3. Wykluczenie prawne a odczuwana nierówność wobec prawa	165
4. Formalna zasada równości i rzeczywiste nierówności wobec prawa	166
5. Krytyka prawa i opinie o nierówności wobec prawa	169
6. Prawo jako mechanizm wspomagający dążenia do lepszego zaspokajania potrzeb.	173
7. Zagrożenie wykluczeniem społecznym a wykluczenie prawne	178
8. Zależność między opiniami badanych a ich cechami społeczno-demograficznymi	179
9. Wnioski	185
4. Jerzy Kwaśniewski, Wpływ norm prawnych na procesy wykluczenia społecznego.	189
1. Uwagi wstępne	189
2. Rola prawa w procesach ekskluzji społecznej. Koncepcje teoretyczne i badania.	190

3. Ekskluzja i inkluzja społeczna – procesy ściśle związane	192
4. Faktualna ekskluzja prawna	193
5. Subiektywna ekskluzja prawna	198
6. Porzucających dewiację, „margines społeczny” chcemy integrować. Natomiaś prawo stwarza przeszkody	200
7. Czy w życiu społecznym częstsza jest ekskluzja, czy inkluzja normatywna? Procesy degradacji czy rehabilitacji społecznej?	203
5. Krystyna Daniel, Społeczna ocena praw mniejszości religijnych w aspekcie wykluczenia	207
1. Uwagi wstępne	207
2. Wyniki badań empirycznych	216
2.1. Społeczne wykluczenie mniejszości religijnych w poglądach Polaków	216
2.2. Prawne wykluczenie mniejszości religijnych w poglądach Polaków	227
Część III. Ludzkie sprawy w dokumentach urzędowych i subiektywnych	245
1. Anna Turska, Faktualne i subiektywne wykluczenia prawne w skargach wniesionych do Trybunału Konstytucyjnego	247
1. Założone hipotezy badawcze	247
2. Skarga konstytucyjna w aspekcie podmiotowości prawnej człowieka	251
3. O modelu skargi konstytucyjnej w ujęciu socjologicznym	253
4. Założenia metodologiczne analizy orzeczeń i ustalenia badawcze	258
5. Skarga konstytucyjna jako behawioralny wyraz subiektywnego wykluczenia prawnego	268
2. Krystyna Daniel, Wykluczenie prawne w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego	273
1. Wprowadzenie. Sądownictwo administracyjne w aspekcie prawnym i społecznym	273
2. Wykluczenie prawne w zakresie prawa administracyjnego – wyniki badań empirycznych	277
2.1. Sprawy z zakresu prawa pomocy społecznej	277
2.2. Sprawy dotyczące zagospodarowania przestrzennego	282
2.3. Sprawy dotyczące dostępu do informacji publicznej	287
3. Monika Dziurnikowska-Stefańska, Wymiary wykluczenia prawnego w sprawozdaniach Rzecznika Praw Obywatelskich.	293
1. Wnioski Rzecznika do Trybunału Konstytucyjnego	296
2. Udział Rzecznika w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawach skarg konstytucyjnych	302
3. Kasacje Rzecznika do Sądu Najwyższego	309
4. Wnioski Rzecznika do Sądu Najwyższego o odpowiedź na pytanie prawne	313

4. Zbigniew Cywiński, Walka o sprawiedliwość	
– wykluczenie prawne w skargach do Fundacji Helsińskiej	319
1. Założenia badawcze i zasady doboru próby.	319
2. Ogólna charakterystyka badanej próby	321
3. Charakterystyka naruszonych uprawnień	323
4. Uzasadnienia spraw wnoszonych do Fundacji Helsińskiej	324
5. Na co się skarżono i czego oczekiwano?	326
6. Rozumienie wykluczenia prawnego w świetle materiałów Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.	328
7. Rodzaje i formy wykluczenia prawnego	330
8. Wykluczenie przez działania nieobojętne prawnie	333
9. Wykluczenie prawne rozumiane jako ograniczenie praw człowieka	334
10. Konkluzje i podsumowanie	338
Posłowie.	341
Summary (tłum. <i>Lucja M. Kwaśniewska</i>)	351
Indeks rzeczowy	355